

ВПЛИВ ОЗДОРОВЧОГО ПЛАВАННЯ НА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОСІБ 17-20 РОКІВ

Анотація: в роботі представлені результати дослідження впливу регулярних тренувальних занять оздоровчим плаванням на параметри фізичного розвитку та функціонального стану молодих осіб. Доведено, що регулярні фізичні вправи в воді сприяють зменшенню ваги і поліпшенню фігури тих, що займаються плаванням; нормалізують діяльність серцево-судинної та дихальної систем; у значній мірі впливають на формування мотивації молоді до здорового способу життя.

Ключові слова: оздоровче плавання; фізичний розвиток; функціональний стан.

Вступ. Упродовж останніх років проблеми здоров'я сучасної молоді викликають обґрунтовану тривогу всіх науковців. Незважаючи на державний пріоритет фізичного виховання, фізичний стан та здоров'я молоді в Україні невинно погіршується [1; 2; 4; 5]. Так, згідно даних літератури, абсолютна більшість молодих людей має рівень соматичного здоров'я не вище середнього (більш ніж 80 %) [4 ; 9].

Не зважаючи на те, що фізичні якості являються важливим компонентом фізичної досконалості людини, як ідеалу фізичного розвитку і фізичної підготовки, сучасні умови навчання та праці не сприяють зміцненню здоров'я [2]. Науковці (А. В. Магльований, 2011; А. В. Давиденко, С. В. Трачук, 2011 та ін) стверджують, що сучасна молоді люди більш ніж 18 годин на добу перебувають у стані повної або відносної нерухомості. В таких умовах навчання і праці наростають явища гіподінамії, яка виявляється у вираженому зниженні фізичної працездатності людини. За даними досліджень достатній

рівень рухової активності має лише кожен десятий, що є одним з найнижчих показників у Європі [1; 3; 4; 5].

Високий рівень академічного завантаження або праці (понад 48 годин на тиждень), нерівномірний розподіл протягом робочого дня і тижня, відсутність тривалої обідньої перерви, неупорядкована організація діяльності – все це негативним чином впливає на показники функціонального стану організму молоді людини [5; 8; 9].

Багато авторів ствержує що, існує тісний взаємозв'язок стану здоров'я й фізичної працездатності зі способом життя, з обсягом і характером повсякденної рухової активності – оптимальне фізичне навантаження є найбільш ефективним у попередженні багатьох захворювань й збільшення тривалості життя [3; 6; 7; 8].

Вивчаючи рівень фізичної працездатності та рівень здоров'я сучасної молоді фахівці наголошують, що для поліпшення стану здоров'я цього контингенту необхідно насамперед використовувати засоби фізичної культури і спорту, спрямовані на підвищення розвитку їх рухових якостей. Одним з дієвих видів рухової активності і прекрасним засобом активного відпочинку є оздоровче плавання.

Плавання викликає позитивні емоції, служить прекрасним засобом відпочинку, зміцнення здоров'я, загартовування. У багатьох країнах світу плавання визнано одним з масово-оздоровчих засобів поряд з такими циклічними вправами, як ходьба, біг, лижі [6 - 8].

У зв'язку з тим, що сучасні умови навчання та професійної діяльності пов'язані з систематичними психічними і фізичними навантаженнями, а також враховуючи, що молоді люди ціннісно відносяться до власного здоров'я і проявляють надзвичайний інтерес до його стану, вивчення особливостей впливу регулярних занять оздоровчим плаванням на молодий організм представляє великий інтерес науковців.

Метою дослідження було вивчення впливу регулярних занять оздоровчим плаванням на показники фізичного розвитку та функціонального стану осіб 17-20 років.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну та спеціальну літературу по темі дослідження.
2. Виявити особливості показників фізичного розвитку та функціонального стану осіб 17-20 років.
3. Провести порівняльний аналіз змін показників фізичного розвитку та функціонального стану випробуваних під впливом регулярних занять оздоровчим плаванням.

Матеріал і методи дослідження. У ході дослідження нами були використані наступні **методи:** аналіз і узагальнення літературних даних; біологічні методи визначення функціональних можливостей та фізичного розвитку організму осіб 17-20, які регулярно відвідують заняття оздоровчого плавання, методи математичної статистики.

У дослідженні взяли участь 20 чоловіків та 18 жінок віком 17-20 років, відібраних випадково з числа осіб, які відвідують групи оздоровчого плавання басейну «Піонер».

Досліджувані чоловіки і жінки займалися плаванням під керуючим впливом тренерів-викладачів, представленим у вигляді спеціалізованих оздоровчих занять плаванням протягом шести місяців, 2-3 рази на тиждень, тривалість одного заняття на воді складала 45 хвилин.

Дослідження проводилися в два етапи. На *першому етапі* дослідження визначалися початкові антропометричні показники та показники кардіореспіраторної системи. Руєстрували показники частоти серцевих скорочень в спокої (ЧСС_ С, уд·хв⁻¹); величину систолічного (САТ, мм рт. ст.) і діастолічного тиску (ДАТ, мм рт. ст.) в стані відносного фізіологічного спокою, величину життєвої ємності легень (ЖЕЛ, мл) і часу затримки дихання на вдиху (проба Штанге – ПШ, с). *Другим етапом* дослідження було підсумкове

тестування обох груп, після завершення експерименту. Проводився порівняльний аналіз рівня фізичного розвитку та функціонального стану в групах випробовуваних. Результати тестувань були математично оброблені і представлені в таблиці 1. Описову статистику здійснювали за допомогою Statistics_6 з визначенням достовірності відмінностей за критеріями Стюдента і Уилкоксона при рівні значущості $p < 0,05$.

Результати дослідження та їх обговорення. Визначення антропометричних показників досліджуваного контингенту на першому етапі дослідження показало, що середня довжина тіла чоловіків складала $186,3 \pm 3,8$ см, а жінок – $169,28 \pm 3,5$ см. При цьому маса тіла становила $85,93 \pm 5,41$ кг у чоловіків і $63,72 \pm 4,50$ кг у жінок (табл. 1). Для того, щоб зрозуміти на скільки гармонійно розвинені обстежувані чоловіки і жінки, ми провели розрахунки за формулою індексу маси тіла (ІМТ) – індекс Кетле. Обчислюють його шляхом ділення маси тіла в кілограмах на квадрат зростання в метрах: $ІМТ = \text{кг}/\text{м}^2$. Якщо індекс маси тіла знаходиться в межах 18,5 - 25,0 то особа має нормальну вагу.

Таблиця 1

Зміни показників фізичного розвитку та функціонального стану чоловіків і жінок 17 – 20 років, які займаються оздоровчим плаванням

Показники	I етап дослідження	II етап дослідження	t	P(t)
	<i>Чоловіки, n = 20</i>			
Вік, років	$19,53 \pm 1,48$	$19,97 \pm 1,78$	0,19	> 0,05
Довжина тіла, см	$186,3 \pm 3,8$	$187,31 \pm 1,6$	0,25	> 0,05
Маса тіла, кг	$88,93 \pm 2,41$	$75,94 \pm 2,91$	3,25	< 0,01
ЧСС_С, уд·хв ⁻¹	$78,34 \pm 2,32$	$72,6 \pm 1,89$	1,51	> 0,05
САТ, мм рт. ст.	$139,0 \pm 5,14$	$123,5 \pm 5,15$	2,12	< 0,05
ДАТ, мм рт. ст.	$85,9 \pm 3,42$	$76,59 \pm 5,60$	1,42	> 0,05
ЖЕЛ, мл	3925 ± 518	4236 ± 602	0,39	> 0,05
ПШ, с	$54,1 \pm 12,1$	$79,9 \pm 14,3$	1,37	> 0,05
	<i>Жінки, n = 18</i>			
Вік, років	$18,3 \pm 1,64$	$19,1 \pm 2,58$	0,26	> 0,05
Довжина тіла, см	$169,28 \pm 3,5$	$171,78 \pm 4,27$	0,45	> 0,05

Продовж. табл. 1

Маса тіла, кг	63,72 ± 4,50	52,94 ± 3,56	1,88	> 0,05
ЧСС_ С, уд·хв ⁻¹	76,8 ± 7,69	71,03 ± 2,19	0,73	> 0,05
САТ, мм рт. ст.	125,3 ± 5,35	112,93 ± 5,25	1,65	> 0,05
ДАТ, мм рт. ст.	77,52 ± 1,35	70,15 ± 1,25	3,98	< 0,001
ЖЕЛ, мл	3224 ± 521	3984 ± 679	0,89	> 0,05
ПШ, с	52,7 ± 3,2	68,8 ± 7,5	1,98	> 0,05

Проведені розрахунки дозволили встановити що середній індекс Кетле (ІМТ) досліджуваних на початку експерименту складав 24,55 та 22,36 у чоловіків і жінок відповідно, що показує гармонійний розвиток обстежуваних.

Порівняння антропометричних показників, до початку дослідження та через 6 місяців регулярних занять, виявило статистично значущі відмінності в показниках маси тіла у чоловіків. Регулярні заняття оздоровчим плаванням привели до того, що маса тіла чоловіків зменшилася з $88,93 \pm 2,41$ кг до $75,94 \pm 2,91$ ($P(t) < 0,01$), середній ІМТ = 21,63.

При порівнянні антропометричних показників, до початку дослідження та через 6 місяців регулярних занять у жінок статистично значущих відмінностей в показниках маси тіла не виявлено. Але слід зазначити, що показники маси тіла, як і у чоловіків, значно знизилися: на початку дослідження вони були на позначці – $63,72 \pm 4,50$ кг, через 6 місяців – $52,94 \pm 3,56$ ($P(t) > 0,05$), середній ІМТ = 17,92.

Для осіб у віці від 15 до 50 років нормою ЧСС є 70 уд·хв⁻¹, допустимий мінімум становить – 60 уд·хв⁻¹, а максимум – 80 уд·хв⁻¹. При проведенні первинного дослідження було виявлено, що і у чоловіків, і у жінок показники ЧСС спокою у межах норми ($78,34 \pm 2,32$ уд·хв⁻¹ – у чоловіків; $76,8 \pm 7,69$ уд·хв⁻¹ – у жінок), але ближче до допустимого максимуму. Після шести місяців регулярних тренувань в показниках ЧСС в стані спокою спостерігаються позитивні зміни, проте вони не носять достовірний характер ($P(t) > 0,05$): у чоловіків ЧСС знизилося на $5,5 \pm 1,3$ уд·хв⁻¹, у жінок – на $5,77 \pm 3,6$ уд·хв⁻¹.

Стосовно норм показників артеріального тиску для чоловіків вікової категорії 17-20 років, то він повинен бути в межах 123/76 мм рт. ст. На початку дослідження у чоловіків показники САТ і ДАТ були значно вищі за норму: САТ = $139,0 \pm 5,14$ мм рт. ст., ДАТ = $85,9 \pm 3,42$ мм рт. ст. При повторному обстеженні було виявлено достовірні зміни в показниках САТ чоловіків ($123,5 \pm 5,15$, ($P(t) < 0,05$)). В показниках ДАТ зміни хоча і не носять достовірний характер ($P(t) > 0,05$), проте також мають позитивні зрушення (ДАТ зменшилося з $85,9 \pm 3,42$ мм рт. ст. до $76,59 \pm 5,60$ мм рт. ст.).

За нормами показники АТ жінок цієї вікової категорії повинні бути в межах 116/72 мм рт. ст. Тоді як, на початку дослідження середні показники були в межах $125,3 \pm 5,35$ / $77,52 \pm 1,35$ мм рт. ст., тобто, як і у чоловіків, перевищували норму. Повторне дослідження показало, що показники прийшли до норми. Так САТ знизився на $12,37$ мм рт. ст. і зупинились на відмітки $112,93 \pm 5,25$ мм рт. ст. ($P(t) > 0,05$). В показниках ДАТ відбулись зміни достовірного характеру ($P(t) < 0,05$). За шість місяців тренувань зниження цього показника відбулося на $7,37$ мм рт. ст. Під час повторного обстеження ДАТ = $70,15 \pm 1,25$ мм рт. ст. Тобто, ми можемо констатувати, що завдяки регулярним заняттям оздоровчим плаванням показники АТ чоловіків і жінок 17-20 років в щільну наблизилися до норми.

Стосовно ЖЕЛ, треба відмітити, що, як на початку дослідження, так і на прикінці його, вона була у межах вікових норм. Проте, в результаті регулярних занять плаванням намітилися тенденції до поліпшення показників ЖЕЛ, хоча відмінності показників недостовірні ($P(t) > 0,05$). Так у чоловіків показники покращилися з 3925 ± 518 мл до 4236 ± 602 мл; у жінок – з 3224 ± 521 мл до 3984 ± 679 мл. На наш погляд, таке незначне покращення показників пов'язане з недостатньо великим проміжком часу між первинним і вторинним обстеженнями. У людей, які регулярно і тривалий час займаються плаванням, показники ЖЕЛ можуть зростати до показників в межах 4500 -7500 мл, при нормі не нижче 2500-3500 мл.

Для оцінки дихальної функції випробуваних, нами була проведена функціональна проба з затримкою дихання під час вдиху – проба Штанге. Проба виконувалась в положенні сидячи. Досліджувані повинні були зробити глибокий (але не максимальний) вдих і затримати дихання якомога довше (стискаючи ніс пальцями). Тривалість часу перерви у диханні відлічувалась секундоміром. В момент видиху секундомір зупинявся. У здорових, але нетренованих осіб час затримки дихання коливається у межах: у чоловіків – 40 - 60 с, у жінок – 30 - 40 с. У спортсменів, або осіб які тривалий час займаються оздоровчим плаванням, цей час може збільшуватися до 60 -120 с у чоловіків і до 40 - 95 с у жінок.

Як видно з таблиці 1 у випробуваних чоловіків і жінок відзначено істотне збільшення часу затримки дихання на вдиху, хоч зростання показників і не носить достовірний характер ($P(t) > 0,05$). Так, у чоловіків показники зросли з $54,1 \pm 12,1$ с до $79,9 \pm 14,3$ с; у жінок – з $52,7 \pm 3,2$ с до $68,8 \pm 7,5$ с. Аналізуючи результати порівняння показників проби Штанге, ми прийшли до висновку, що заняття оздоровчим плаванням сприяли перевищенню вікових норм показників цієї проби. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що плавання сприяє тренуванню дихальної системи і поліпшенню її функцій.

Висновки. Аналіз і узагальнення науково-методичної і спеціальної літератури, проведення початкового дослідження та визначення антропометричних показників свідчило про наявність відхилень в роботі основних систем організму досліджуваних чоловіків та жінок 17-20 років. Ряд показників, які характеризують фізичний розвиток особи були значно нижче встановлених норм.

Протягом шести місяців занять плаванням у чоловіків достовірно покращилися показники маси тіла ($P(t) < 0,01$) та САТ ($P(t) < 0,05$), а у жінок показники ДАТ ($P(t) < 0,001$). Також, за період дослідження відбулись поліпшення показників функціонального стану серцево – судинної та дихальної системи досліджуваного контингенту, хоч вони і не носять достовірний

характер ($P(t) > 0,05$). Так, намітилися значні тенденції до поліпшення в показниках ЧСС спокою, ЖЕЛ, проби Штанге.

Таким чином було доведено, що регулярні фізичні вправи в воді сприяють зменшенню ваги і поліпшенню фігури тих, що займаються плаванням; нормалізують діяльність серцево-судинної та дихальної систем; у значній мірі впливають на формування мотивації молоді до здорового способу життя.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення фізіологічних механізмів адаптаційних процесів до фізичних навантажень під час занять оздоровчим плаванням.

Список використаної літератури:

1. Єроміна О. Л., Котова Л. І. Спортивна медицина : навч.-метод. посіб. для студ. мед. факультету. Полтава : Українська медична стоматологічна академія, 2005. 44 с.

2. Коробейніков Г. В., Морська Л. В. Особливості фізичного розвитку у студентів-медиків із різним рівнем здоров'я. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту*, 2004. № 2. С. 95 – 100.

3. Литовченко Г. О. Основи здорового способу життя: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2006. 220 с.

4. Семенюк В. В. Аналіз стану здоров'я студентів, що навчаються за спеціальністю «Перукарське мистецтво та декоративна косметика». *Психологічні, педагогічні та медико-біологічні аспекти фізичного виховання* : Матеріали V Міжнародної електронної науково-практичної конференції. Одеса, 2014. С. 193 – 195.

5. Томенко О. А., Лазаренко С. А. Рівень соматичного здоров'я і рухової активності студентів вищих навчальних закладів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2010. № 2. С. 17 – 20.

6. Шейко Л. В. Оценка влияния рекреационного плавания на уровень

фізического состояния женщин. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. Харків, 2016. № 3. С. 263 – 269.

7. Шейко Л. В. Динамика показателей функционального состояния сердечно – сосудистой и дыхательной систем женщин под влиянием занятий плаванием. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2018. №1 (63). С. 121 – 125.

8. Шульга Л. М. Оздоровче плавання: навч. посіб. Київ : Олімпійська література. 2008, 232 с.

9. Щур Л. Здоровий спосіб життя та рухова активність студентів. *Проблеми активізації ререаційно-оздоровчої діяльності населення* : зб. наук. матеріалів VIII Всеукр. наук.- практ. конф. Львів, 2012. 178 с.

Відомості про авторів:

Шейко Лілія Вікторівна – старший викладач кафедри водних видів спорту, Харківська державна академія фізичної культури (м. Харків), тел. 0936270512, sheiko.liliya@gmail.com

Баламутова Наталія Михайлівна – канд.идат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної культури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків), тел. 0972868090, fizvyh3@nula.edu.ua